

Lietuviški Vinco Kudirkos medicinos terminai

Vinco Kudirkos 150-osioms gimimo metinėms

Beveik kiekvienas žmogaus žingsnis sujungtas su paminėjimu apie sveikatą. Tik brangius daigtus tankei minavojame.

V. Kudirka. *Varpas*

PALMIRA ZEMLEVIČIŪTĖ

Lietuvių kalbos institutas

XIX a. pabaigoje kilus lietuvių tautinio atgimimo sąjūdžiui, paspartėjo lietuviškų spaudinių leidyba. Pagausėjo populiariamųjų medicinos knygelių ir straipsnių laikraščiuose bei kalendoriuose. Sveikatos ir gydymo klausimais žmones švietė žymūs lietuvių gydytojai ir visuomenės veikėjai Juozas Bagdonas (1866–1956), Jonas Basanavičius (1851–1927), Kazys Grinius (1866–1950), Stasys Matulaitis (1866–1956), Adomas Sketeris (1859–1916), Jonas Šliūpas (1861–1944), Antanas Vileišis (1856–1919) ir kt. Jų draugėje buvo ir daktaras Vincas Kudirka (1858–1899).

V. Kudirką dar nuo studijų laikų Varšuvos universiteto Medicinos fakultete pažinojęs Jonas Staugaitis (1868–1952) rašė, kad V. Kudirka buvo prityręs gydytojas, dirbo moderniais medicinos instrumentais, kaupė medicinos literatūrą, nuolat skaitė medicinos laikraščius lenkų ir rusų kalbomis. J. Staugaitis iš V. Kudirkos raštų surinko reikalavimus, kuriuos jis kėlė „gydytojams apskritai ir gydytojams lietuviams ypačiai“ (Staugaitis 1925: 43). V. Kudirka skelbė tokį gydytojo idealą: „Gydytojas privalo būti sąžiningas, neapgavikas ir neišnaudotojas, korektingas kolega, gerai ginkluotas medicinos mokslu, neužsidaręs vienoje siauroje gydytojo specialybėje, bet pakankamai išsimokslinęs ir kitose mokslo šakose, karštas tėvynės mylėtojas, uolus liaudies švietėjas ir tautinės sąmonės tautoje žadintojas“ (Staugaitis 1925: 43). Pats V. Kudirka kaip tik ir buvo toks gydytojas.

V. Kudirka iš medicinos srities paskelbė nedaug – *Varpo* laikraštyje Higienos tarno slapyvardžiu keturis medicinos straipsnius iš higienos srities –

1889 m. „Arbata“, „Kava“ ir „Tabakas“ ir 1895 m. „Alkoholis ir alkoholizmas“: J. Staugaičio žodžiais tariant, „visi šie rašiniai parašyti labai gyva ir vaizdžia kalba, plačiau visuomenei suprantamai ir prieinamai“ ir nors jie parašyti gana seniai, tačiau „nė kiek neprieštaruoja dabartiniam higienos mokslui apie tuos daiktus“ (Staugaitis 1925: 33).

Reikia pažymėti, kad V. Kudirkos redaguojamo *Varpo* laikais leista vien populiarinamoji medicinos literatūra, ir šie jo straipsniai buvo parašyti paprastiems žmonėms. Kalbami V. Kudirkos medicinos rašiniai yra tik nedidelis jo plačios visuomeninės ir kultūrinės veiklos epizodas.

Šio aprašomojo pobūdžio straipsnio objektas yra lietuviškos kilmės¹ medicinos terminai, kurie sudaro šiek tiek daugiau nei du trečdalius (70%) visų minėtų V. Kudirkos straipsnių medicinos terminų. Taigi daugiausia yra lietuviškos kilmės medicinos terminų.

Du penktadaliai (40%) šių terminų yra vartojami dabartinėje medicinos mokslo kalboje, tiesa, kai kurie iš jų skiriasi rašyba, o sudėtiniai terminai – dėmenų tvarka. Tai:

1) kūno dalių ir organų bei jų gaminamų skysčių pavadinimai: *akis*² Vrp_{Kdr} 1889 4 60, Vrp_{Kdr} 1889 10 152, Vrp_{Kdr} 1889 1 8, Vrp_{Kdr} 1889 3 41, Vrp_{Kdr} 1895 9/10 155, Vrp_{Kdr} 1895 11 174, *aszara* Vrp_{Kdr} 1889 4 60, *ausis* Vrp_{Kdr} 1889 3 41, *burna* Vrp_{Kdr} 1889 8 120, Vrp_{Kdr} 1889 9 139, Vrp_{Kdr} 1889 3 40, *dantis* Vrp_{Kdr} 1889 11 168, Vrp_{Kdr} 1889 3 41, Vrp_{Kdr} 1889 9 139, *galva* Vrp_{Kdr} 1889 1 9, Vrp_{Kdr} 1889 3 41, Vrp_{Kdr} 1889 10 153, Vrp_{Kdr} 1889 11 168, Vrp_{Kdr} 1895 11 175, *galvos smagenys* Vrp_{Kdr} 1889 10 153, Vrp_{Kdr} 1889 1 9, *gerklė* Vrp_{Kdr} 1889 10 152, *gysla* Vrp_{Kdr} 1889 9 139, *inkstai* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 157, *kakta* Vrp_{Kdr} 1889 3 41, *kepenys* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 156, *koja* Vrp_{Kdr} 1889 1 9, Vrp_{Kdr} 1889 2 25, Vrp_{Kdr} 1889 3 41, Vrp_{Kdr} 1895 9/10 156, *kraujas* Vrp_{Kdr} 1889 9 139, Vrp_{Kdr} 1889 1 9, Vrp_{Kdr} 1889 10 152, Vrp_{Kdr} 1895 9/10 156, Vrp_{Kdr} 1889 3 41, Vrp_{Kdr} 1889 4 60, Vrp_{Kdr} 1889 11 168, *krutinė* Vrp_{Kdr} 1889 3 41, Vrp_{Kdr} 1889 10 152, *kunas* Vrp_{Kdr} 1889

¹ Be lietuviškos kilmės medicinos terminų, V. Kudirka vartojo skolinių ir mišrios kilmės terminų (vienožodžių hibridų ir sudėtinių terminų su skirtingos kilmės dėmenimis). Skoliniai V. Kudirkos straipsniuose sudaro 20 proc. visų terminų. Nemaža jų yra tarptautiniai žodžiai, kurie tebevartojami ir dabar, pvz.: *alkogolizmas, bakterija, dekstrinas, fiziologija, haliucinacija, higiena, idiotizmas, kofeinas, konvulsija, medicina, nikotinas, patologija, proteinas, psichiatras, psichiatrija, pulsas, skorbutas, taninas, terapija* ir kt. Mažiausia yra mišrios kilmės terminų (tik 10%), pvz.: *arterijos siena, chroniškas uždegimas, dirgusių sistemų, eteriškas aliejus, kataras pilvo, lyties organas, magnezijos druska, organizmo auda, psichiška liga, refleksiškas jautrumas, tabakinis kvaitulys, tabakinis spangumas, zoopiškos haliucinacijos* ir kt.

² Terminai pateikiami autentiška rašyba (abėcėlės tvarka), vienaskaitos vardininko forma, kuri daugeliu atvejų yra atstatyta.

3 40, *kvėpavimo takai* Vrp_{Kdr} 1889 10 152, *lupa* Vrp_{Kdr} 1889 8 120, Vrp_{Kdr} 1889 9 139, *nosis* Vrp_{Kdr} 1889 4 60, Vrp_{Kdr} 1889 3 40, *oda* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 157, *pertvara* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 156, *pilvas* Vrp_{Kdr} 1889 1 9, Vrp_{Kdr} 1889 3 41, Vrp_{Kdr} 1889 8 120, Vrp_{Kdr} 1895 9/10 157, *prakaitas* Vrp_{Kdr} 1889 3 41, *ranka* Vrp_{Kdr} 1895 11 174, Vrp_{Kdr} 1889 1 9, Vrp_{Kdr} 1889 2 25, Vrp_{Kdr} 1889 3 41, *sanaris* [? -ys] Vrp_{Kdr} 1895 9/10 156, *seilės* Vrp_{Kdr} 1889 3 41, Vrp_{Kdr} 1889 8 120, *skrepliai* Vrp_{Kdr} 1889 9 139, Vrp_{Kdr} 1889 10 152, *veidas* Vrp_{Kdr} 1889 3 41, Vrp_{Kdr} 1895 9/10 156, *žandas* Vrp_{Kdr} 1889 3 41, *žarna* Vrp_{Kdr} 1889 2 25, Vrp_{Kdr} 1889 3 41;

2) ligų ir jų požymių bei liguistų būsenų pavadinimai: *akiu uždegimas* Vrp_{Kdr} 1889 3 40, *dedervinė*³ Vrp_{Kdr} 1895 9/10 157, *drebuly* Vrp_{Kdr} 1889 3 41, *dusulys* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 156, *džiova* Vrp_{Kdr} 1889 10 152, Vrp_{Kdr} 1889 11 168, *kepenų diegliai* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 156, *kosulys* Vrp_{Kdr} 1889 3 40, Vrp_{Kdr} 1889 10 152, Vrp_{Kdr} 1889 4 60, *liga* Vrp_{Kdr} 1889 3 40, Vrp_{Kdr} 1895 9/10 156, Vrp_{Kdr} 1889 10 152, Vrp_{Kdr} 1889 11 168, Vrp_{Kdr} 1889 4 60, Vrp_{Kdr} 1889 9 139, *nuomarius* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 157, *priepūlis* Vrp_{Kdr} 1889 4 61, *silpnaprotystė* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 157, *spuogas* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 157, *uždegimas plaučių* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 156, *vėmimas* Vrp_{Kdr} 1889 3 41, *vėžys* Vrp_{Kdr} 1889 9 139, *žaizda* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 157, *žvairumas* Vrp_{Kdr} 1889 4 61;

3) gydymo ir kitokių priemonių pavadinimai: *lašai* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 157, *nūdai* Vrp_{Kdr} 1889 3 41, Vrp_{Kdr} 1889 8 120, Vrp_{Kdr} 1889 11 168, Vrp_{Kdr} 1889 2 25, Vrp_{Kdr} 1889 10 152, *vaistas* Vrp_{Kdr} 1889 3 40, Vrp_{Kdr} 1889 11 168, Vrp_{Kdr} 1889 2 25, Vrp_{Kdr} 1895 9/10 155;

4) asmenų pavadinimai: *gydytojas* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 155, *girtuoklis* Vrp_{Kdr} 1895 11 173, Vrp_{Kdr} 1895 9/10 156, *kudikis* Vrp_{Kdr} 1895 11 174, *ligonis* Vrp_{Kdr} 1889 2 25, Vrp_{Kdr} 1889 10 153, Vrp_{Kdr} 1889 3 41, Vrp_{Kdr} 1895 9/10 155;

5) veiksmų, procesų, būsenų ir ypatybių pavadinimai: *atmintis* Vrp_{Kdr} 1889 4 61, *badas* Vrp_{Kdr} 1889 11 168, *cziaudėjimas* Vrp_{Kdr} 1889 4 60, *gydymas* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 155, *karsztis* Vrp_{Kdr} 1889 3 41, *kvėpavimas* Vrp_{Kdr} 1889 3 41, Vrp_{Kdr} 1889 9 139, *miegas* Vrp_{Kdr} 1889 2 25, Vrp_{Kdr} 1889 3 41,

³ Antrame V. Kudirkos *Raštų* tome 1895 m. straipsnis yra perspausdintas, o knygos gale pateiktame „Retesnių žodžių žodynėlyje“ žodžio *dedervinė* reikšmė yra nustatyta – „egzema“ (Kudirka 1990: 922), pvz.: „Mitimas odos sutrukdytas ir dėlto tankiai buna išberta įvairiais spuogais, *dedervinėmis* [...]“ Vrp_{Kdr} 1895 9/10 157. LKŽ šis žodis įdėtas *herpes* reikšme. Dabartinėje medicinos mokslo kalboje *dedervinė* reiškia *pitiriazę* (lot. *pityriasis*) MedŽ 1980: 439, o terminu *egzema* (lot. *eczema*) MedŽ 1980: 163 yra vadinamas „neužkrečiamas, dažnai pasikartojantis alerginis odos uždegimas“ (ME 1991: 216).

neramumas Vrp_{Kdr} 1889 3 41, *sveikata* Vrp_{Kdr} 1889 1 8, Vrp_{Kdr} 1889 3 40, Vrp_{Kdr} 1889 11 168, *sziluma* Vrp_{Kdr} 1889 1 9, Vrp_{Kdr} 1889 2 25, *žegsėjimas* Vrp_{Kdr} 1889 3 41.

Kai kurie terminai tiek tame pačiame, tiek ir skirtinguose V. Kudirkos straipsniuose buvo rašomi nevienodai. Toks rašybos įvairavimas apskritai buvo vienas iš būdingų XIX a. pab. – XX a. pr. periodinės spaudos bruožų (Palionis 1995: 238), pvz.: *degtinē* Vrp_{Kdr} 1889 11 168 / *degtinē* Vrp_{Kdr} 1895 11 173, Vrp_{Kdr} 1895 9/10 155, *liežuvis* Vrp_{Kdr} 1889 8 120, Vrp_{Kdr} 1889 9 139 / *liežuvis* Vrp_{Kdr} 1889 3 41, *plaucziai* Vrp_{Kdr} 1889 10 152 / *plauczei* Vrp_{Kdr} 1889 10 152, Vrp_{Kdr} 1889 1 8, Vrp_{Kdr} 1889 9 139 / *plauczei* [? -iai] Vrp_{Kdr} 1889 3 40 / *plaučiai* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 156, *smagenys* Vrp_{Kdr} 1889 4 61, Vrp_{Kdr} 1889 11 168 / *smegenys* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 156, Vrp_{Kdr} 1889 2 25, *szirdis* Vrp_{Kdr} 1889 1 9, Vrp_{Kdr} 1889 3 41, Vrp_{Kdr} 1889 10 152 / *širdis* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 156, *vidurei* Vrp_{Kdr} 1889 1 9, Vrp_{Kdr} 1889 9 139 / *viduriai* Vrp_{Kdr} 1889 3 41, Vrp_{Kdr} 1889 9 139, Vrp_{Kdr} 1895 9/10 156.

Dabartinėje medicinos kalboje nebevartojamų lietuviškos kilmės medicinos terminų V. Kudirkos straipsniuose yra daugiau – jie sudaro tris penktadalius (60%) visų terminų. V. Kudirka vartojo nemažai dabartinėje medicinos terminijoje neprigijusių kūno dalių ir organų lietuviškų pavadinimų (anatomijos terminų). Tai *akies baltymas*, *ašarinis takas*, *auda*, *dantų smegenys*, *dirgsnis*, *grumulas*, *indas*, *jungplonė*, *lėliukė*, *pilvaplonė*, *plonė*, *saldmėsės*, *slidplonė*, *sunkė*. Visi šie žodžiai pateikti LKŽ_e tomis reikšmėmis, kuriomis juos vartojo V. Kudirka, prie daugumos jų užrašyti iliustraciniai pavyzdžiai iš minėtų V. Kudirkos straipsnių. Kai kurie šių žodžių yra vartojami gyvojoje kalboje (*baltymas*, *takas*, *smegenys*, *grumulas*, *saldmėsės*), kiti galėjo būti to meto naujadarai. J. Palionis, tyrinėjęs *Varpo* kalbą, V. Kudirkos naujadarais manė esant žodžius *jungplonė*, *slidplonė*, *sunkė*. Tyrinėtojo manymu, tai buvo darybiškai ir semantiškai nevykę naujadarai, kurie neprigijo nei to, nei vėlesnio meto lietuvių literatūrinės kalbos leksikoje (Palionis 1952: 238–239). Tad apie minėtus V. Kudirkos medicinos raštų anatomijos terminus pakalbėsime kiek plačiau.

Akies obuolio išorinio skaidulinio dangalo dalis vadinta terminu *akies baltymas*, pvz.: Vienok visas organizmas tokio žmogaus liudija užsirijimą *tabaku*⁴: veidas ir a k i u b a l t y m a i ⁵ pageltę, kunas pasibaigęs, vangumas ir

⁴ Čia ir kitur originale terminai išspausdinti kursyvu.

⁵ Šiame ir kituose V. Kudirkos sakiniuose terminai retintomis raidėmis rašomi šio straipsnio autorės.

tingumas prie ranku ir galvos darbo“ Vrp_{Kdr} 1889 3 41. LKŽ_e duomenimis, *baltymas* „akies balta dalis“ žinomas iš gyvosios kalbos – Grūžių (Pasvalio r.), Šėtos (Kėdainių r.), jį yra vartojęs K. Sirvydas. Dabartinėje medicinos mokslo kalboje priimtas P. Avižonio terminas *odena* (lot. *sclera*), tačiau šnekamojoje kalboje vartojamas ir *akies baltymas*.

Ašarų kanalėlis (lot. *canaliculus lacrimalis*) vadintas terminu *ašarinis takas*, pvz.: „Prietais nū tabokos, užsikimszus aszariniams takams, be perstojimo teka aszaros ir niežti akis“ Vrp_{Kdr} 1889 4 60. LKŽ_e žodis *takas* „kanalas, latakas“ įdėtas iš liaudies kalbos – Žilinių (Varėnos r.), Ylakių (Skuodo r.), Raudėnų (Šiaulių r.), Kuršėnų (Šiaulių r.).

„Audinio“ (lot. *tela*) reikšme V. Kudirka vartojo terminą *auda* – *auda* Vrp_{Kdr} 1889 9 139, Vrp_{Kdr} 1889 8 120, *kuno auda* Vrp_{Kdr} 1889 1 9, *plaucziu auda* Vrp_{Kdr} 1889 9 139, pvz.: „Kolaik susižlebcioja penas, t. y. iki a u d o s ne iztraukia iz jo reikalingu dėl savęs daliu, persidirba jis keliose vietose: pirma vieta pritaiso peną pritinkanczei dėl antros, antra dėl treczios ir t. t.“ Vrp_{Kdr} 1889 8 120. LKŽ_e žodis *auda* „audinio“ reikšme nepaliudytas iš gyvosios kalbos.

Dantenos (lot. *gingiva*) vadintos sudėtinu terminu *dantų smegenys* – *dantu smegenys* Vrp_{Kdr} 1889 3 41, Vrp_{Kdr} 1889 9 139, *uždegimas dantu smegenu* Vrp_{Kdr} 1889 3 41, pvz.: „Prietais jie mislijo, buk *krimkē* gina nū ligos *skorbuto* (scorbutus), užpūlanczios *dantus megenis*, bet persiliudijo, kad *tabakas* nū tos ligos visai neatgina“ Vrp_{Kdr} 1889 3 41; vartotas ir vienažodis terminas *smegenys*, pvz.: „[...] bet ir geresni pavirszutinei vaistai neatgins *smegenu* nū skorbuto [...]“ Vrp_{Kdr} 1889 3 41. Žodis *smegenys* „dantenos“ vartojamas gyvojoje kalboje – LKŽ_e pateikta vartosenos pavyzdžių iš Bagotosios (Marijampolės r.), Bartninkų (Vilkaviškio r.), Jurbarko, Lukšių (Šakių r.).

Nervas (lot. *nervus*) vadintas lietuvišku terminu *dirgsnė* – *dirksnės* Vrp_{Kdr} 1889 10 153, Vrp_{Kdr} 1889 2 25, *gardumo dirksnės* Vrp_{Kdr} 1889 3 41, *ploniu dirksnės* Vrp_{Kdr} 1889 4 60, *padilginimas dirksniu* Vrp_{Kdr} 1889 1 9, pvz.: „Gerent *kavos mažai*, sykį ant dienos, įpacz po mėsinui valgiui, nedarome organizmui jokios blėdies, tik dar ramei sujudiname *dirksniu* veiklumą, nuvarome miegą ir mislies nesmagumą, taip, kaip gerent *arbatą*“ Vrp_{Kdr} 1889 2 25. Vartotas ir skolinys *nervas*, kuris eina sudėtinio termino *nervų sistema* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 157 šalutiniu dėmeniu, tačiau V. Kudirka dažniau vartojo terminą *dirksniu sistemas* Vrp_{Kdr} 1889 11 168. Tai rašytinių šaltinių žodis – LKŽ_e pateiktas tik vienas *dirgsnės* „nervo“ iliustracinis pavyzdys iš

V. Kudirkos raštų. Jis vartojo ir vedinį *dirksninis, -ė – dirksninės ligos* Vrp_{Kdr} 1889 10 153, Vrp_{Kdr} 1889 11 168, *dirksninis szirdies tvinksėjimas* Vrp_{Kdr} 1889 2 25, Vrp_{Kdr} 1889 1 9, pvz.: „Prieta, darbininkai tie lengvai apserga ant visokiu dirksniniu ligu [...]“ Vrp_{Kdr} 1889 11 168, „[...] kavos dar labiaus reikia saugotis prie [...] dirksninio szirdies tvinksėjimo [...]“ Vrp_{Kdr} 1889 2 25. LKŽ_e prie šio vedinio užrašytos tik *dirksninės ligos* (V. Kudirkos terminas).

Liauka (lot. *glandula*) V. Kudirkos įvardyta terminais *grumulas* ir *grumulėlis – grumulėliai* Vrp_{Kdr} 1889 8 120, *popilvinis grumulas* Vrp_{Kdr} 1889 8 120, *prakaito grumulėliai* Vrp_{Kdr} 1889 3 41, *seiliniai grumulėliai* Vrp_{Kdr} 1889 8 120 / *seiliu grumutėlei*⁶ Vrp_{Kdr} 1889 8 120, Vrp_{Kdr} 1889 3 41, pvz.: „[...] tabakas erzina liežuvį ir gardumo dirksnias, o per tai suezina seiliu grumutėlius, kurie tada nesigaili savo įturio; [...]“ Vrp_{Kdr} 1889 3 41. LKŽ_e duomenimis, *grumulas* „liauka“ yra gyvosios kalbos – Grūžių (Pasvalio r.), Svėdasų (Anykščių r.) – žodis. Be to, žodyne iš V. Kudirkos straipsnio pateiktas iliustracinis pavyzdys su terminais *prakaito grumulėliai, seilių grumulėliai*.

„Kraujagyslės“ (lot. *vas sanguineum*) reikšme vartoti terminai *indas* ir *indelis – kraujo indai* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 156, Vrp_{Kdr} 1889 9 139, *kraujo indelei* Vrp_{Kdr} 1889 4 61, *plaucziu indai* Vrp_{Kdr} 1889 9 139, pvz.: „Kraujo indai nelieka neužgauti“ Vrp_{Kdr} 1895 9/10 156, „Cziaudėjimas sujudina smagenis, o per tai gali plyszti kraujo indelei“ Vrp_{Kdr} 1889 4 61. LKŽ_e žodžio *indas* reikšmė „latakas, gysla“ nepaliudyta iš liaudies kalbos, šis žodis minėta reikšmė įdėtas tik iš P. Matulionio ir kitų rašytinių šaltinių (rš).

Deminutyvinė forma *indelis* (terminas *ploniejie indeliai* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 157) galėjo reikšti smulčiausią kraujagyslę – kapiliarą, pvz.: „Oda alkoholikų sausa, o ant jos paviršiaus ploniejie indeliai išsiskėtę“ Vrp_{Kdr} 1895 9/10 157.

Akių gleivinė V. Kudirkos vadinta *jungplone* (terminas *uždegimas jungplones* Vrp_{Kdr} 1889 10 152), pvz.: „Jaigu akys tankei bus erzinos duma, gali įsteigti uždegimas akiu (uždegimas *jungplones* – conjunctivitis), kuris gali užsitiesti ir suteikti akims visas blogas tos ligos pasekmes“ Vrp_{Kdr} 1889 10 152. LKŽ_e terminas *junglonė* „jungiamoji plėvė; junginė“ pateiktas tik iš V. Kudirkos medicinos raštų. Dabar oficialus lietuviškas terminas yra *junginė* (lot. *conjunctiva*), o tarptautinis jo atitikmuo *konjunktyva*.

⁶ Greičiausiai spaudos riktas (turėtų būti *grumulėlei*).

Akies vyzdys (lot. *pupilla*) įvardytas terminu *lėliukė* (terminas *iszsiskėti-mas lėlinkiu*⁷ Vrp_{Kdr} 1889 3 41), pvz.: „Smarkaus užsirijimo nikotinu ženklai szie: neramumas, drebulys, galvos apkvaitimas, pikta karszta po krutine; tūjaus paskui – apsilpnimas, vėmimas, dieglei, kuno, iszbalimas, szaltas prakaitas, kaktos sopimas, iszsiskėtimas lėl i n k i u akyse, užimas ausyse ir sąpažinties sumiszimas; [...]“ Vrp_{Kdr} 1889 3 41. LKŽ_e *lėliukė* „akies vyzdys“ įdėta tik iš rašytinių šaltinių (rš).

„Pilvo plėvės“ reikšme V. Kudirka vartojo terminą *pilvaplone*, pvz.: „P i l - v a p l o n ė teip-gi labai tankiai suserga nuo alkoholio“ Vrp_{Kdr} 1895 9/10 156. LKŽ_e *pilvaplone* „pilvo plėvė (peritoneum)“ užrašyta tik iš V. Kudirkos straipsnio, vadinasi, tai galėjo būti jo padarytas terminas. Dabartinėje me-dicinos kalboje vartojamas lietuviškas terminas *pilvaplėvė* (lot. *peritoneum*).

Plėvė (lot. *membrana*) vadinta terminu *plonė* – *plonė* Vrp_{Kdr} 1889 4 60, Vrp_{Kdr} 1889 8 120 / *plonė* Vrp_{Kdr} 1889 9 139, *akiu plonė* Vrp_{Kdr} 1889 10 152, *gomurio plonė* Vrp_{Kdr} 1889 4 60, *nosies plonė* Vrp_{Kdr} 1889 4 60 (*vidu-rinė nosies plonė* Vrp_{Kdr} 1889 4 60), *plonės aplink širdį* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 156, *plones pilvo* Vrp_{Kdr} 1889 8 120, *smegenų plones* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 156, pvz.: „A k i u p l o n ė labai lepi; dalelės angliu dumūse režia ją ir ji, suer-zinta, prisisunkia krauju – nū to akys paraudonūja“ Vrp_{Kdr} 1889 10 152, „P e r n o s i e s p l o n ė, kaip paprastai per visas p l o n e s, gali persisunkti į kraują vodingas t a b a k o⁸ skystimas“ Vrp_{Kdr} 1889 4 60. Tačiau kai ku-riuose šaltiniuose skiriasi V. Kudirkos termino *plonė* reikšmės. Pavyzdžiui, minėtame V. Kudirkos *Rašty* „Retesnių žodžių žodynėlyje“ rašoma, kad *plonė* yra *gleivinė* (Kudirka 1990: 928), LKŽ_e *plonė* įdėta „viršutiniosios odos plėvelės“ reikšme (pateikti du iliustraciniai pavyzdžiai iš V. Kudir-kos straipsnių). J. Palionis savo disertacijos „Naujadarų žodynėlyje“ *plonę* užrašė „plėvės“ reikšme (Palionis 1952: 336). Šio straipsnio autorė pritaria J. Palionio nuomonei.

„Žmogaus liaukos, išskiriančios virškinimui reikalingas sultis“ reikšme V. Kudirka vartojo terminą *saldmėsės*, pvz.: „S a l d m ė s ė s girtuoklių pa-viršium turi balsganus lyg pieno lašus. Kartais buna padidintos, kartais suminkštėjusios, o atsitaiko ir sukietėjimas lyg rago“ Vrp_{Kdr} 1895 9/10 156. LKŽ_e pateikta keletas šio žodžio variantų, kurie turi „kasos“ reikšmę, – *saldmeisė* iš A. Juškos žodyno, Šačių (Skuodo r.), *saldmėsės* iš Kvėdarnos

⁷ Gali būti spausdinimo klaida (turėtų būti *lėliukiu*).

⁸ Žodis *tabakas* išretintas originale.

(Šilalės r.), Gegrėnų (Plungės r.), šiaurės rytų dūnininkų šnektų, Vieškėnių (Mažeikių r.), *saldmeisiai* iš šiaurės rytų dūnininkų šnektų, *saldmėsa* iš G. H. F. Nesselmanno *Lietuvių kalbos žodyno* (1851), *saldmėšė* iš F. Kuršaičio žodyno ir *saldmėsės* iš M. Niedermanno, A. Senno, F. Brenderio ir A. Sallio *Lietuvių rašomosios kalbos žodyno* (1932–1968). Greta žodžio *saldmėsės* užrašytas tik vienas iliustracinis pavyzdys iš V. Kudirkos straipsnio. Be *saldmėsių*, jis vartojo ir dabartinį terminą *kasa* (lot. *pancreas*).

Būta siūlymų *saldmėšę* vartoti kaip oficialų medicinos terminą liaukai *pancreas* pavadinti. 1965 m. *Sveikatos apsaugos* žurnale skelbtame straipsnyje „Kasa ir blužnis“ kalbininkas J. Paulauskas ir biologai P. Šivickis ir J. Kazlauskas siūlė lotynišką *pancreas* vadinti *saldmėse* ir atsisakyti *kasos*, nes esą ji turi ir taip daug homonimų (Šivickis, Kazlauskas, Paulauskas 1965: 50).

Gleivėtai plėvelei, kuria aptrauktos kai kurios vidaus organų (gerklės, gomurio, pilvo) dalys, pavadinti V. Kudirka vartojo terminą *slidplonė* – *pilvo slidplonė* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 156, *slidplonė gerklės* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 156, *slidplonė gomurio* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 156, pvz.: „Sloga gerklės nuo alkoholio, apsireiškianti persimainymu balso, kiekvienam žinoma, prisisunkia kraujo *slidplonė gomurio ir gerklės*“ Vrp_{Kdr} 1895 9/10 156. LKŽ_e žodis *slidplonė* „glotna, lygi oda“ užrašytas iš A. Kuršaičio *Lietuviškai–vokiško žodyno* (1968–1973), bet iliustracinio pavyzdžio nepateikta. Pasirodo, *slidplonę* gerokai anksčiau, 1895 m., vartojo V. Kudirka. Dabartinėje medicinos kalboje oficialus terminas *gleivinė* (lot. *tunica mucosa*).

Kraujagyslė, kuria kraujas teka iš širdies (lot. *arteria*), V. Kudirkos vadinta *sunke* – *sunkės* Vrp_{Kdr} 1889 9 139, *veržimas sunkėse* Vrp_{Kdr} 1889 1 9, pvz.: „Žmogaus organizmo audas maitina kraujas: prietam tekėdamas iš kairės pusės szirdies per *sunkes*, [...]“ Vrp_{Kdr} 1889 9 139. LKŽ_e *sunkės* „arterijos“ pateiktas tik vienas iliustracinis pavyzdys iš V. Kudirkos straipsnio. Šias kraujagysles V. Kudirka yra vadinęs ir skoliniu *arterijos* (terminas *arterijų sienos* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 156), kuris dabartinėje medicinos kalboje yra oficialus terminas.

Kraujagyslę, kuria kraujas teka į širdį (lot. *vena*), V. Kudirka yra pavadinęs platesnės reikšmės terminu *gysla* (susiaurino jo reikšmę), pvz.: „[...] tas sugedęs ir netinkantis dėl maisto audoms jūdas kraujas patenka į kitokius kraujo indus, į *gyslas* [...] ir per jas įsilieja į deszineją pusę szirdies [...]“ Vrp_{Kdr} 1889 9 139. LKŽ_e žodis *gysla* „venos“ reikšme nefiksuotas. Dabar *gysla* yra *vas*, o kalbama kraujagyslė vadinama tarptautiniu terminu *vena*.

V. Kudirka sudarė terminų arterijomis ir venomis tekančiam kraujui pavadininti. Arterijomis tekantį kraują jis vadino terminu *sunkinis kraujas* Vrp_{Kdr} 1889 9 139, o venomis – *gyslinis kraujas* Vrp_{Kdr} 1889 9 139, pvz.: „[...] kraujas [...] atidūda audoms reikalingą joms *degį*, nū kurio kraujas raudonas (*sunkinis kraujas*) [...]“ Vrp_{Kdr} 1889 9 139, „[...] jūdas kraujas patenka į kitokius kraujo indus, į gyslas (*gyslinis kraujas*) [...]“ Vrp_{Kdr} 1889 9 139. LKŽ_e prie vedinio *sunkinis* „arterinis“ pateiktas tik vienas iliustracinis pavyzdys iš V. Kudirkos straipsnio – *sunkinis kraujas*. Vadinasi, tai galėjo būti V. Kudirkos terminas, taip pat ir terminas *gyslinis kraujas* (žodyne vedinys *gyslinis* užrašytas kitomis, ne medicinos, reikšmėmis). Dabar vartojami terminai *arterinis kraujas* ir *veninis kraujas*.

Ne visi V. Kudirkos vartoti ligų ir jų požymių bei liguistų būsenų ir kitų su medicina susijusių sąvokų lietuviškos kilmės pavadinimai yra išlikę dabartinėje medicinos kalboje, pvz.: *apjakimas* „apakimas“ Vrp_{Kdr} 1889 4 61, *galvos apkvaitimas* Vrp_{Kdr} 1889 3 41 / *apkvaitimas galvos* Vrp_{Kdr} 1889 10 153, *degis* „deguonis“ Vrp_{Kdr} 1889 9 139, *galvos sopimas* Vrp_{Kdr} 1889 2 25, Vrp_{Kdr} 1889 4 60, Vrp_{Kdr} 1889 3 41, *kaktos sopimas* Vrp_{Kdr} 1889 3 41, *klėjojimas* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 157, *sqnariu bevalda* Vrp_{Kdr} 1889 3 41 / *bevalda sqnariu* Vrp_{Kdr} 1889 3 41 ir kt.

Slogos terminas V. Kudirkos medicinos raštuose turėjo platesnę reikšmę. Pirma, jis vartotas nosies gleivinės uždegimui pavadininti (terminas *nosies sloga* Vrp_{Kdr} 1889 4 60), pvz.: „Ilgai vartojant *t a b o k a*⁹, prisimeta *n o s i e s s l o g a*, [...]“ Vrp_{Kdr} 1889 4 60. Tokia šio termino reikšmė dabartinėje medicinos mokslo kalboje. Antra, *slogos* terminu vadintas ir kitų organų – burnos, gerklės, kvėpavimo takų, pilvo, plaučių, skrandžio – gleivinės uždegimas – *paprasta skilvio sloga* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 156, *sloga (catarrhus) burnos* Vrp_{Kdr} 1889 3 41, *sloga gerklės* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 156, *sloga (catarrhus) pilvo* Vrp_{Kdr} 1889 3 41 / *sloga pilvo* Vrp_{Kdr} 1889 9 139, *sloga plaucziu* Vrp_{Kdr} 1889 10 152, *užsitęsusi pilvo sloga* Vrp_{Kdr} 1889 9 139, *užsitęsusi plaucziu sloga* Vrp_{Kdr} 1889 9 140 / *užsitęsusi sloga plaucziu* Vrp_{Kdr} 1889 9 139, *užsitęsusi sloga kvėpavimo kelių* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 156, pvz.: „[...] beveik visi dumikai turi *slogą pilvo*“ Vrp_{Kdr} 1889 9 139, „Sūdžei, kaip paszalinei, ne kviesti sveczei, erzina gerklę ir plauczius – atsiranda kosulys, *sloga plaucziu* su visoms pasekomis“ Vrp_{Kdr} 1889 10 152. Kaip *slogos*

⁹ Žodis *taboka* originale išspausdintas retintomis raidėmis.

sinonimą V. Kudirka vartojo ir skolinį *kataras* (terminai *kataras pilvo* Vrp_{Kdr} 1889 1 9, *kataras žarnų* Vrp_{Kdr} 1889 1 9). LKŽ_e žodžio *sloga* šia reikšme užrašyti tik du iliustraciniai pavyzdžiai – iš G. Petkevičaitės-Bitės raštų ir M. Niedermanno, A. Senno, F. Brenderio ir A. Salio *Lietuvių rašomosios kalbos žodyno*, o daugiskaitos forma *slogos* „kito kurio organo gleivinės uždegimas“ paplitusi ir gyvojoje kalboje – Žemalėje (Mažeikių r.), Baisogaloje (Radviliškio r.), šiaurės rytų dūnininkų šnektose. Dabartinėje medicinos mokslo kalboje vartojamas sulietuvintas lotyniškas terminas *kataras* ir jo lietuviškas atitikmuo *gleivinės uždegimas* (lot. *catarrhus*).

1889 m. straipsnyje apie arbatos poveikį žmogaus organizmui greta termino *styris* V. Kudirka užrašė lotynišką atitikmenį *tetanus*, kuris dabartinėje medicinos terminijoje turi dvi reikšmes – „stabilgės“ ir „ilgalaikio raumens susitraukimo“. Remiantis straipsnio kontekstu, galima sakyti, kad *styrį* autorius greičiausiai bus pavartojęs ne „stabilgės (užkrečiamosios ligos, kurią sukelia stabilgės klostridija)“ reikšme, kaip rašoma LKŽ_e, o antrąja *tetanus* reikšme, pvz.: „Žmogų ir nū didesnės dūsnės ne stveria s t y r i s (tetanus), tiktai pasididina refleksiszkas jautrumas [...]“ Vrp_{Kdr} 1889 1 9.

Ligas įvardijančių sudėtinių terminų rūšiniais dėmenimis V. Kudirkos straipsniuose eina daiktavardžio kilmininkas, pvz.: *dvasios ligos* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 157, *kepenų ligos* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 156, *liežuvio ligos* Vrp_{Kdr} 1889 9 139, tačiau jo vartotas ir priesagos *-inis* būdvardis. Pavyzdžiui, plaučių ligą (lot. *pneumopathia*) V. Kudirka vadino terminu *plautinė liga* Vrp_{Kdr} 1889 9 139 / *plautinė liga* Vrp_{Kdr} 1889 10 152, pvz.: „Prie apsilupsiu plaucziu prisimeta paskui visokios p l a u t i n ė s l i g o s“ Vrp_{Kdr} 1889 9 139. LKŽ_e duomenimis, būdvardis *plautinis* „susijęs su plaučiais“ žinomas iš gyvosios kalbos – *plautinė džiova* (Palanga), jį savo raštuose vartojo gydytojas V. Lašas (*plautinio kvėpavimo mechanizmas*). Terminas *plautinės ligos* minėtame žodyne užrašytas tik iš V. Kudirkos straipsnio. Analogiškai sudarytas jau minėtas terminas *dirgsninės ligos*.

Virškinimą (lot. *digestio*) V. Kudirka įvardijo terminu *žlebčiojimas* (dar vartotas variantas *žlebčiojimas*) – *žlebčiojimas* Vrp_{Kdr} 1889 9 139, Vrp_{Kdr} 1889 8 120, *sužlebčiojimas* Vrp_{Kdr} 1889 8 120, Vrp_{Kdr} 1889 3 41, *stoka žlebčiojimo skystimu* Vrp_{Kdr} 1889 9 139, *žlebčiojimo keliai* Vrp_{Kdr} 1895 9/10 156, pvz.: „Seilės yra neatbutinai reikalinga medega prie ž l ė b c i o j i m o peno“ Vrp_{Kdr} 1889 8 120, „Ilgai vartojant spiritinius gėrymus, pirmiausiai susigadina ž l e b č i o j i m o k e l i a i“ Vrp_{Kdr} 1895 9/10 156. LKŽ_e žodžio *žlebčiojimas* (: *žlebčioti*) „virškinti“ iliustracinis pavyzdys yra įdėtas tik iš

A. Lalio *Lietuviškos ir angliškos kalbų žodyno* (1915), iš gyvosios kalbos šis žodis nepaliudytas. Taigi *žlebčiojimą* „virškinimo“ reikšme V. Kudirka buvo pavartojęs anksčiau. LKŽ_e variantas *žlebčiojimas* ta pačia reikšme įdėtas iš V. Kudirkos straipsnio, taip pat ir *sužlebčiojimas*.

Dozei (lot. *dosis*) pavadinti V. Kudirka ieškojo lietuviško atitikmens – vartojo terminą *duosnė – dūsnė* Vrp_{Kdr} 1889 1 9, *didelė dūsnė (dosis)* Vrp_{Kdr} 1889 1 9, Vrp_{Kdr} 1889 2 25, *maža dūsnė* Vrp_{Kdr} 1889 1 9, *mirtina dūsnė* Vrp_{Kdr} 1889 1 9, pvz.: „Dėl togi *dideli a s d ū s n i a s kavos turime laikyti už nūdus*, lygiui *alkoholiui* ir *tabakui*“ Vrp_{Kdr} 1889 2 25. LKŽ_e duomenimis, žodis *duosnė* gyvojoje kalboje nefiksuotas, o „dozės“ reikšme pavartotas V. Kudirkos.

Kaip įprasta gydytojams, V. Kudirka savo straipsniuose greta kai kurių lietuviškų medicinos terminų pateikė lotyniškus atitikmenis, pvz.: *džiova (phthisis)* Vrp_{Kdr} 1889 10 152, *išputimas plaučių (emphysema)* Vrp_{Kdr} 1889 10 152, *kasa (pancreas)* Vrp_{Kdr} 1889 8 120, *uždegimas jungplonės (conjunctivitis)* Vrp_{Kdr} 1889 10 152, *vėžys (carcinoma)* Vrp_{Kdr} 1889 4 60, *vietinis žuvimas jautrumo (anaesthesia)* Vrp_{Kdr} 1889 4 60, *vilkas*¹⁰ (*lupus*) Vrp_{Kdr} 1889 4 60 ir kt.

Tokie V. Kudirkos vartoti terminai kaip *szlapumas* Vrp_{Kdr} 1889 3 41, Vrp_{Kdr} 1889 2 25 („šlapimas“), *limpanti liga* Vrp_{Kdr} 1889 10 153 („infekcinė liga“), *gyvastis* Vrp_{Kdr} 1889 3 41, Vrp_{Kdr} 1889 9 139 („gyvybė“), *myris* (terminas *netikėtas myris* Vrp_{Kdr} 1889 4 61) („mirtis“) atspindi bendrąją to meto vartoseną – šie žodžiai buvo dažni ir kitų gydytojų medicinos raštuose, pvz.: „[...] tūmtarpu ligoniui rodosi, kad jau nustos g y v a s t i e s, bet pas- kiaus pradeda seilioti, vemti, atidūda s z l a p u m ą ir isztusztina pusėtinai žarnas – o per tai iszsimeta daug *nikotino*, ligoniui pasidaro lengviaus ir jis užmiega“ Vrp_{Kdr} 1889 3 41, „Kolaik organizmas atremia užpūlanczius mikroorganizmus, nepasidūda jiems, ne atkiszta tinkanczios dėl ju vietos, *l i m p a n t i l i g a* ne prisimes“ Vrp_{Kdr} 1889 10 153, „Ant galo ir pats cziau- dėjimas yra gana pavojingu daiktu: Fr. Hoffmann ir Glazer rado mums atsi- tikimus n e t i k ė t o m y r i o isz priežasties iszsisunkimo kraujo smagenise po smarkum nusicziaudėjimu [...]“ Vrp_{Kdr} 1889 4 61.

¹⁰ Šiuo terminu V. Kudirkos įvardyta liga dabar vadinama *odos tuberkulioze* (lot. *lupus vulgaris*) (žr. Kudirka 1990: 898).

IŠVADOS

1. V. Kudirkos rašytinis medicinos palikimas negausus – tik keli populiariau rašyti straipsniai iš higienos srities, tačiau jie svarbūs kaip lietuvių medicinos mokslo istorijos ir lietuviškosios medicinos terminijos šaltiniai.

2. V. Kudirka stengėsi vartoti lietuviškus terminus – jie sudaro didžiausią jo medicinos straipsnių terminų dalį. Be to, nemažai šių terminų yra gyvosios kalbos žodžiai (tai patvirtina LKŽ_e duomenys). Toks noras suprantamas, mat rašė paprastiems žmonėms. Dalis terminų ir šiandien yra tebevartojami, tačiau nemažai jų nepateko į dabartinę medicinos terminiją.

3. Nors V. Kudirka specialiai medicinos terminologijos reikalams ir nebuvo atsidėjęs, vis dėlto galima sakyti, kad jis prisidėjo prie lietuviškų medicinos terminų kūrimo. Nesitenkindamas skoliniais, medicinos sąvokoms įvardyti ieškojo lietuviškų žodžių, vieną kitą bus ir pats sukūręs. Remiantis LKŽ_e ir J. Palionio disertacijos *Lietuvių literatūrinės kalbos normalizacija XIX a. pabaigoje (1880–1901)* duomenimis, terminai *jungplonė, pilvaplonė, slidplonė, sunkė* ir kt. galėjo būti V. Kudirkos naujadarai. Tačiau dabartinėje medicinos mokslo kalboje šie terminai neprigijo.

PAGRINDINIAI ŠALTINIAI

- Hygiėjos tarnas. Hygiėna. I. Arbata. – *Varpas*, 1889, Nr. 1, 8–9.
Hygiėjos tarnas. Hygiėna. II. Kava. – *Varpas*, 1889, Nr. 2, 25.
Hygiėjos tarnas. Hygiėna. III. Tabakas. – *Varpas*, 1889, Nr. 3, 40–41; Nr. 4, 60–61; Nr. 8, 120; Nr. 9, 139–140; Nr. 10, 152–153; Nr. 11, 168–169.
Hygiėnos tarnas. Alkogolis ir alkogolizmas. – *Varpas*, 1895, Nr. 9/10, 155–157; Nr. 11, 173–175.

PAPILDOMI ŠALTINIAI

- Kudirka V. 1990: *Raštai 2*, Vilnius.
LKŽ_e: *Lietuvių kalbos žodynas*. – www.lkz.lt
ME 1991: *Medicinos enciklopedija 1*, Vilnius.
MedŽ 1980: Astrauskas V., Biziulevičius S., Paviolis S., Vaitilavičius A., Vileišis A. *Medicinos terminų žodynas*, Vilnius.

LITERATŪRA

- Palionis J. 1952: *Lietuvių literatūrinės kalbos normalizacija XIX a. pabaigoje (1880–1901)* [filologijos mokslų kandidato laipsnio disertacija], Vilnius, VUB RS, F 76-Ds 58.
Palionis J. 1995: *Lietuvių rašomosios kalbos istorija*, Vilnius.
Staugaitis J. 1925: *Dr. V. Kudirka kaipo gydytojas*, Kaunas.
Šivickis P., Kazlauskas J., Paulauskas J. 1965: Kasa ir blužnis. – *Sveikatos apsauga 2*, 49–50.

The rise of the movement of Lithuanian national rebirth at the end of the 19th century speeded up the publication of works in Lithuanian. Popular books, booklets, articles in newspapers and almanacs on various issues of medicine became more numerous. One of the doctors who was educating people on health issues was a famous Lithuanian public figure Vincas Kudirka (1858–1899). In *Varpas* magazine he published four articles in the field of hygiene – “Arbata” (“Tea”) (1889), “Kava” (“Coffee”) (1889), “Tabakas” (“Tobacco”) (1889) and “Alkoholis ir alkoholizmas” (“Alcohol and alcoholism”) (1895).

This article deals with medical terms of the Lithuanian origin in the above-mentioned writings of Vincas Kudirka. Such terms comprise up to 70% of terms used by him. 40% of them are still being used (*akis* (eye), *dusulys* (shortness of breath), *džiouva* (tuberculosis), *gerklė* (throat), *gydymas* (treatment), *gydytojas* (doctor), *kraujas* (blood), *kūdikis* (baby), *kvėpavimas* (breathing), *ligonis* (patient), *sveikata* (health), *vaistas* (medication) and others) and 60% fell out of usage in modern language of medicine.

Vincas Kudirka used quite a lot of Lithuanian names for body parts and organs, which did not take root in the language – *akies baltymas* ‘odena’ (white of the eyes), *ašarinis takas* ‘ašarų kanalėlis’ (tear duct), *auda* ‘audinys’ (tissue), *dantų smegenys* ‘dantenos’ (gums), *dirgsnis* ‘nervas’ (nerve), *grumulas* ‘liauka’ (gland), *indas* ‘kraujagyslė’ (blood-vessel), *jungplonė* ‘konjunktyva’ (conjunctiva), *lėliukė* ‘akies vyzdys’ (pupil), *pilvaplonė* ‘pilvaplėvė’ (peritoneum), *plonė* ‘plėvė’ (membrane), *saldmėsės* ‘kasa’ (pancreas), *slidplonė* ‘gleivinė’ (mucous membrane), *sunkė* ‘arterija’ (artery). All these words are given in *Lietuvių kalbos žodynas* (*Dictionary of the Lithuanian language*) in the meanings used by Kudirka and the majority of them have illustrative examples from the earlier-mentioned writings of Kudirka. There were also some Lithuanian names of diseases, their symptoms, medical conditions and other terms related to medicine used by Kudirka which did not take root in the language either, for instance *apjakimas* ‘apakimas’ (loss of sight), *duosnė* ‘dozė’ (dose), *galvos sopimas* ‘galvos skausmai’ (headache), *gyvastis* ‘gyvybė’ (life), *limpanti liga* ‘infekcinė liga’ (contagious disease), *styris* ‘tetanas, ilgalaikis raumens susitraukimas’ (tetanus), *žlėbčiojimas* ‘virškinimas’ (digestion). Kudirka, like other doctors, used to give Latin equivalents next to some Lithuanian medical terms, for instance *džiouva* (*phthisis*) (tuberculosis), *kasa* (*pancreas*) (pancreas), *vilkas* (*lupus*) (lupus) and other.

Kudirka’s articles are important sources of the history of Lithuanian medical science and Lithuanian medical terminology. Kudirka contributed to the creation of Lithuanian medical terminology, though he did not make a special effort in this. The majority of the words he tried to use as medical were words of folk language. He was not content with borrowings, but was looking for Lithuanian equivalents to name medical concepts and created some Lithuanian medical terms as a result. According to the data from *Lietuvių kalbos žodynas* and Jonas Palionis thesis *Lietuvių literatūrinės kalbos normalizacija XIX a. pabaigoje (1880–1901)* (*Normalization of the Lithuanian standard/literary language at the end of 19th century*) (1952) terms *jungplonė* ‘konjunktyva’ (conjunctiva), *pilvaplonė* ‘pilvaplėvė’ (peritoneum), *slidplonė* ‘gleivinė’ (mucous membrane), *sunkė* ‘ar-

terija' (artery), *sunkinis kraujas* 'arterinis kraujas' (arterial blood) and other terms could have been created by Kudirka, but they did not take root in the modern language of medicine.

Gauta 2008-12-08

Palmira Zemlevičiūtė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas: palmira@lki.lt